

1973 Ramazan/Yom Kippur Savaşı ve Ortadoğu

Ramadan/Yom Kippur War of 1973 and The Middle East

<https://doi.org/10.52792/tws.1114113>

Mehmet Erkan KILLIOĞLU

Araştırma Makalesi

¹ Dr. – Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

[0000-0002-3146-2609](https://orcid.org/0000-0002-3146-2609)

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Mehmet Erkan KILLIOĞLU

Bu makalede geçen görüşler yazarın kendisine aittir, hiçbir kişi ve kurumu bağlamaz.

E-posta/E-mail:

mehmeterkan@comu.edu.tr

Geliş tarihi/Received:

9 Mayıs 2022

Revizyon talebi/Revision Requested:

15 Eylül 2022

Son revizyon /Last revision:

16 Eylül 2022

Kabul tarihi/Accepted:

17 Eylül 2022

Atıf/Citation:

Killoğlu, Mehmet Erkan. "1973 Ramazan/Yom Kippur Savaşı ve Ortadoğu". *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, 3, no. 2 (2022): 129-151.

Özet

İsrail'in 1948 yılında Filistin toprakları üzerinde bir devlet olarak ortaya çıkması ile 20.yüzyıl Ortadoğu tarihinin en dramatik ve sorunlu safhalarından biri başlamıştır. Bunun sonucunda da 20. yüzyılın ikinci yarısına gerek bölge gerekse de Dünya siyasetini derinden etkileyen en az üç büyük savaş yaşanmıştır. 1948 yılında uluslararası ortama katılımından bu yana çevresindeki ülkeler ile anlaşmazlık ve çatışma halinde olan İsrail, bu yüzden dış politika ve savunma alanında herşeyi güvenleştirmiştir. İşte bu çalışmada incelenecek olan 1973 Ramazan/Yom Kippur Savaşı Ortadoğu'nun görünüşünü değiştiren o üç büyük savaştan biridir. O dönemde dünya siyasi ve ekonomik ortamına da ciddi derecede etki etmiştir. İsrail dış politikasında ortaya çıkan bu durumun kaynağında, varlığı daimî kabul edilen yaşamsal tehdit algısı ve düşmanlarla çevrili bir bölgede yeni kurulan bir devlet olma durumunun olduğu görülmektedir. Bu anlayışın kısmen değişmesi ve sürecin daha sistematik bir biçime dönüşmesi için uzun süre beklenmesi gerekmiştir. İşte Yom Kippur Savaşı ve savaş sonrasında ortaya çıkan durum bu dönüşümü hızlandırmıştır. Gerek İsrail'in gerekse de Arap dünyasının kendisine olan bakışını değiştirmiş, o zamana kadar genel kabul görür hale gelen bazı mitlerin de yıkılmasına neden olmuştur. Bu da Yom Kippur Savaşı'nı bölge ve dünya siyaseti açısından önemli hale getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bar-Lev Hattı, Enver Sedat, Saad Şazili, Moşe Dayan, Golda Meir.

Abstract

Israel's attempt to raise as a sovereign entity on Palestine region in 1948 kick starts one of the most dramatic and problematic phases of the 20th century history. Because of that unilateral step taken by the Israeli leadership, at least three major wars broke between Israeli and the neighboring Arab states. Israel, which has been in conflict with the Arab countries around it since its participation in the international arena in 1948. Therefore, Israel has securitized and militarized every issue related with the foreign policy and defense realm. The 1973 Yom Kippur War was one of that full scale war which engulfed world politics in that period, and had serious consequences. The Yom Kippur War and the situation that emerged after the war has changed Israel defense and foreign policy perceptions. 1973 Yom Kippur War and its major shock changed and modified Israel and Arab States and societies dramatically and destroyed myth of Israel's invincible state and army. From this point of view, the political and military situation that emerged after the Yom Kippur War makes the Yom Kippur War important issue both in regional politics and world politics.

Keywords: Bar-Lev Line, Moshe Dayan, Golda Meir, Anvar Al-Sadat, Saad El-Shazly.

“Şam bir saat mesafede, Kahire ise an fazla iki saat.”¹

GİRİŞ

Bu çalışma kapsamında ele alınacak olan 1973 Yom Kippur/Ramazan Savaşı İsrail dış politikası ve savunma doktrininde yarattığı kırılma ve Ortadoğu'daki Arap-İsrail anlaşmazlığının temel dinamiklerini anlama açısından önem arz etmektedir. Ortadoğu bölgesinin kendine has şartların da zorlaması sonucunda İsrail dış politikasında değişmeyen öncelikleri ortaya çıkmıştır. Bunlardan en önemlileri Ortadoğu'daki Arap ülkeleri nezdinde tanınmak, varlığını sürdürmek ve güvenliğini sağlamaktır. 1948 yılında uluslararası ortama katılımından bu yana çevresindeki ülkeler ile anlaşmazlık ve çatışma halinde olan İsrail, bu yüzden dış politika ve savunma alanında herşeyi güvenlikleştirmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak güvenlik kaygıları neredeyse hemen her şeyin üstünde olmuştur. Bunun sonucunda ise İsrail siyasetinde güvenlik öncelikleri dış politikanın odağını teşkil etmiş ve dış politika ile güvenlik politikası arasındaki ayırım belirsizleşmiştir.² Yaşanan bu güvenlikleştirme sürecinden siyasal karar alma süreçleri de olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu noktada Mısırlı araştırmacı Karim El-Gendy'ye göre, bu güvenlikleştirme süreci yüzünden İsrail'in dış politikası ve güvenlik politikaları plansız, sistemsiz ve genelde tepkisel olarak işleyen bir mekanizma haline almıştır.³ Bu konuda Lewis Brownstein de El-Gendy ile benzer düşünceleri paylaşmaktadır; İsrail'in dış politikası yapım süreci 1948 yılındaki kuruluşundan itibaren oldukça kişisel, politize, tepkisel, ad hoc ve sistemsiz olma eğiliminde olmuştur.⁴ Bu da ülkenin normalleşmesine engel olmuştur.

İsrail dış politikasında ortaya çıkan bu durumun kaynağında, varlığı daimî kabul edilen yaşamsal tehdit algısı ve düşmanlarla çevrili bir bölgede yeni kurulan bir devlet olma durumunun olduğu görülmektedir. Bu anlayışın kısmen değişmesi ve sürecin daha sistematik bir biçime dönüşmesi için uzun süre beklenmesi gerekmiştir. İşte Yom Kippur Savaşı ve savaş sonrasında ortaya çıkan durum bu dönüşümü hızlandırmıştır. Bu açıdan bakıldığında, Yom Kippur Savaşı sonrasında ortaya çıkan siyasi ve askeri kırılmanın sadece İsrail tarafında değil, Arap ülkeleri tarafında da var olduğu görülmektedir. Bu da Yom Kippur Savaşı'nı bölge ve dünya siyaseti açısından önemli hale getirmektedir.

Çalışmanın başlığında da ifade edildiği üzere 1973 Savaşı, Ortadoğu'da Filistin Sorunu ve Arap-İsrail Savaşları çerçevesinde savaştan neredeyse tüm tarafları son kez karşı karşıya getiren bir sıcak çatışma olması nedeniyle önemlidir. Benzeri derecede büyük ve tüm tarafları içine alan bir çatışmanın tekrarlanmaması ise tarafların bu durumdan kendilerine dersler çıkardıklarını ve tekrar aynı sonuçların ortaya çıkmaması için gerekli tedbirleri alma yoluna gittiklerini göstermektedir. Çatışan taraflarının hepsinin kendisini kazanan ilan ettiği bu savaşta kazanan veya karşı tarafa göre daha fazla avantaj elde eden taraf var mıdır ve/veya bu taraf hangisidir sorusu çalışmanın araştırma konularından biri olmuştur.

¹ Edgar O'Ballance, *No Victor, No Vanquished, The Yom Kippur War*, (Londra: Presidio Press, 1978): 1.

² Erhan Keleşoğlu, “İsrail'in Dış Politikası,” içinde Faruk Sönmezoğlu, Özgün Erler Bayır (der.), *Dış Politika: Karşılaştırmalı Bir Bakış*, (İstanbul: Der Yayınları, No: 448, 2014): 421-463.

³ Karim El-Gendy, *The Process of Israeli Decision Making: Mechanisms, Forces and Influences*, (Beyrut: Al-Zaytouna Centre for Studies and Consultations, 2010).

⁴ Lewis Brownstein, “Decision Making in Israeli Foreign Policy: An Unplanned Process”, *Political Science Quarterly*, 92/2, (Yaz 1977): 259-279.

Yine daha önce ifade edildiği üzere, İsrail sürekli güvenlik endişeleri taşıyan ve farklı bir coğrafyada var olmaya çalışan bir siyasi aktördür. Yom Kippur Savaşı, bu devlete güvenliğine tehdit olarak tanımladığı devletlerin yeteneklerini küçümsemesinin, karşı taraftan gelen uzlaşma tekliflerini askeri gücüne aşırı derecede güvenmesi sebebiyle reddetmesinin nelere yol açabileceğini göstermesi açısından iyi bir örnektir. Bu açıdan Yom Kippur Savaşı'nın, konu ile ilgili ortaya konan yeni bilgilerin de ışığında siyasi tarih perspektifinden yeniden analiz edilmesinin gerekli olduğu düşüncesi, çalışmanın ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Yaşanan sürecin daha iyi anlaşılması ve adına çalışmayı ortaya çıkarırken araştırma yöntemi olarak kronolojik ve açıklayıcı bir yöntem tercih edilmiş, yaşanan olaylar tarihi seyre uyularak açıklanmaya ve aralarındaki irtibatlar açıklanmaya çalışılmıştır. Bu yöntemle kaleme alınan çalışmada olayın ayrıntılarına dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Açıktır ki, Yom Kippur Savaşı 20. yüzyılda Ortadoğu'nun siyasi görünüşünü temelden değiştirmiştir. Mısır ve Suriye gibi Ortadoğu'da devlet tecrübesi olan ülkeleri bölgede ortaya çıkan yeni güç dengesi ve siyasi realiteyi kabullenmeye teşvik etmiş, mevcut durumda çözümsüzlüğe mahkûm olan ve Arap devletlerinin bölgesel politikalarında birbirlerine karşı “*Prima Inter Pares*” olmak adına kullandıkları Filistin Sorunu'nda da yeni bir dönem açılmasına neden olmuştur. Tüm bu sayılan değişimlere etki eden ve 1973 yılında Ortadoğu'da yaşanan Yom Kippur Savaşı, ayrıca istihbarat eksikliği ve zaafiyetinin sonuçlarının neler olabileceğine dair iyi bir örnek de teşkil etmektedir. Yaşanan çatışma sonucunda İsrail, Mısır ve Suriye'ye taktik olarak üstünlük kurmuştur ancak bu üstünlüğün malzeme ve personel olarak kendisine maliyeti oldukça ağır olmuştur.

Oldukça hızlı gelişen savaşın ilk aşamasında Suriye, Golan tepelerine girmiş ve İsrail'in tüm kuzey bölgesini tehdit etmesini sağlayacak stratejik bir köprüye de 10 km. kadar yaklaşmıştır.⁵ Durum İsrail açısından kritik bir hal almıştır çünkü Golan tepelerinin ele geçirilmesi halinde Suriyeliler kolayca Tiberias, Safed, Netanya ve Tel-Aviv'i tehdit edecek duruma gelecektir.⁶ Güney cephesinde ise Mısırlılar baskın bir saldırı ile Sina yarımadasında İsrail'in Bar-Lev Savunma Hattı'nı yarmıştır. Bunun sonucunda tüm İsrail, 1967 Savaşı'nda işgal edilen bölgeler, Süveyş Kanalı, Akabe Körfezi ve Kızıldeniz bölgesi, Mısır ve Suriye'nin Akdeniz kıyıları ile Sina Yarımadası savaş alanı haline gelmiştir.⁷ Bu baskın saldırıdaki ihmaller yüzünden, savaşın sona ermesinden sonra İsrail'de Golda Meir hükümeti düşmüştür. Ortadoğu'da 1973 yılı sonbaharında gergin bir dönem yaşanmasına neden olan Yom Kippur Savaşı'na giden süreçte taraflar kendilerini korumak için, yaşadıkları çatışma ve savaşların da etkisiyle, güvenlik doktrinleri geliştirmişlerdir. Bu noktada bu güvenlik doktrinlerine kısaca değinmek yerinde olacaktır.

İSRAİL'İN GÜVENLİK DOKTRİNİ

1948'ten 1973'e kadar geçen sürede dâhil olduğu 3 büyük savaşı da kazanmanın kendisine sağladığı güvenle hareket eden İsrail yönetimi, bu savaşlardan çıkardığı derslerle kendisine bir savunma doktrini oluşturmuştur. Komşusu olan Arap ülkeleri ile kıyaslandığında nüfusu çok az

⁵ “Bu köprü Benot Yacov Köprüsü'dür.” Bkz. Michael J. Jordan, “The 1973 Arab-Israeli War: Arap Policies, Strategies and Campaigns”, *Global Security*, CSC 1997 (1997), <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/1997/Jordan.htm> (erişim 03.05. 2020).

⁶ Peter Caddick-Adams, “Battles of Golan Heights,” içinde Richard Holmes (ed.), *The Oxford Companion to Military History*, (Oxford: Oxford University Press, 2001): 365-366; Abraham Rabinovich, *The Yom Kippur War: The Epic Encounter That Transformed The Middle East*, (New York: Schocken Books, 2004):314.

⁷ Bkz. Jordan, agm.

olan İsrail, hem iktisadi hem de demografik sebepler yüzünden Mısır ve Suriye'nin yaptığı gibi yüksek mevcutlu bir orduyu sürekli silahlı tutacak ve uzun sürecek bir savaşı devam ettirebilecek durumda değildir. Çünkü İsrail'in ilan ettiği genel seferberlikler ülke ekonomisine büyük bir mali külfet getirmektedir.⁸ Bu sebeplerden dolayı İsrail'in savunma stratejisi caydırıcılık, güçlü ve güvenilir istihbarat ve hava hâkimiyetinin sağlanması üzerine kurulmuştur. Ülkenin küçük olması, kendisine hızlı seferberliğe gitme, lojistik hatlarının kısalması gibi avantajlar sağlamaktadır. Buna karşın, ülkenin küçük olması hemen hiç stratejik derinliğe olmaması gibi önemli bir handikapı da beraberinde getirmektedir. Ülkenin stratejik derinlik eksikliği yüzünden olası bir savaşın İsrail topraklarında cereyan etmesi halinde ülkenin altyapısı, ulaşım sistemi, sanayi tesisleri ve yerleşim yerleri gibi önemli bileşenlerinin bu durumdan büyük zarar görme ihtimali bulunmaktadır. Bu durumun üstesinden gelmek için İsrail, “*En iyi savunma saldırıdır*” prensibini benimsemiştir ve yaşanacak çatışmayı karşı tarafın topraklarına taşmayı öncelik edinmiştir. Örnekle açıklamak gerekirse; stratejik derinlik eksikliği nedeniyle 1967 Savaşı öncesinde İsrail'in büyük kısmı Suriye ve Batı Şeria'dan açılacak topçu ateşi tehdidi altında bulunmaktaydı. Ancak 1967 Savaşı'nda yaşanan ilerlemeler ve toprak kazanımları sayesinde İsrail'in büyük nüfus merkezleri düşman topçu menzili dışında çıkarılmıştır. Ayrıca ortaya çıkan yeni fiili sınırlar daha kısa ve savunmaya daha müsaittir. Ek olarak İsrail savunması artık kısmi bir derinlik kazanmıştır.⁹

Bu doktrine kaynak teşkil eden strateji ilk kez 1956 Süveyş Krizi sırasında denenmiştir. Strateji başarılı olunca da 1967 Savaşı'ndan sonra askeri doktrin haline gelmiştir.¹⁰ 1967 Savaşı'nın, daha önce de ifade edildiği üzere, en önemli getirisi İsrail'in yeni bölgeleri ele geçirerek topraklarını genişletmesi olmuştur. Bunun sonucunda İsrail'in genişleyen sınırları kuzeyde Golan tepelerini, Batı Şeria'yı ve Sina yarımadasını içine almıştır.¹¹

Sonuç olarak İsrail'in askeri ve güvenlik doktrini çatışmanın hızla düşman topraklarına taşınmasını ve burada oluşturulacak savaş alanında kara birliklerinin hava gücü ile koordineli olarak kullanılmasını öngörmektedir. Bu strateji 1973 Savaşı'nda da uygulanmaya çalışılmıştır. Baskın saldırıya uğrayan İsrail, kara birliklerine yol açmak ve zaman kazanmak için hava kuvvetlerini kullanmıştır. Ancak İsrail hava gücü Mısır ve Suriye'nin güçlü hava savunması ile karşılaşmış ve savaşın başlarında başarısız olmuştur.¹²

MISIR'IN GÜVENLİK DOKTRİNİ

Mısır'ın, İsrail Güvenlik Doktrini'ni anlamasının bedeli oldukça ağır olmuştur. 1967 Altı Gün Savaşı'nda uğranılan yenilgiden sonra Mısırlılar saldırı ve savunma taktiklerini değiştirmiştir. Çünkü hem Suriye hem de Mısır 1967 Savaşı'nda alınan yenilgiden kendilerine dersler çıkarmıştır.¹³ Bu iki devletten birisi olan Mısır'ın 1967 Savaşı'ndan sonraki ana amacı Süveyş Kanalı'nın batı kıyısını elinde tutabilmek için takviye etmek ve buradan başlatılacak bir karşı saldırı ile Sina

⁸ Richard H. Grilding, *The Yom Kippur War: Insights Into Operational Theory*, (Fort Leavenworth, Kansas: School of Advanced Military Studies, US Army Command and General Staff College, 30 Nisan 1988): 3.

⁹ Steven J. Piccirilli, *The 1973 Arab Israeli War*, (Quantico: Marine Corps Command and Staff College, 1989).

¹⁰ Jordan, agm.

¹¹ Ebrahim Al-Jouder, “Operational Level of War, The Egyptian /Israeli War, 1973”, *Global Security, CSC 1997*, Conference Group 4, (27 Mart 1997), <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/1997/Al-Jouder.htm> (erişim 14.11.2020).

¹² Piccirilli, age.

¹³ Steven Baxter, *Arab-Israeli War October 1973, Lessons Learned, Lessons Forgotten*, (Newport: Naval War College, 8 Şubat 1994): 16.

yarımadasının İsrail işgali altındaki doğu kıyısına en az zayıyla çıkmak ve hızla ilerleyerek yarımadayı ele geçirmektir. Bu sayede 1967 yılında kaybettiği ve ülkenin en önemli gelir kaynaklarından birisi olan Süveyş Kanalı'nı İsrail işgalinden kurtarabilecek ve yeniden faaliyete geçmesini ve gelir getirmesini sağlayabilecektir.¹⁴ Bu amaçtan da anlaşılacağı üzere 1967 Savaşı'nda yenilen Arap Devletleri'nden Mısır ve Suriye kaybettikleri toprakları geri almayı kendilerine öncelikli amaç olarak tayin etmiştir.¹⁵

Daha önce yaşanan Arap-İsrail savaşlarından farklı olarak, artık Mısır'ın ana amacı İsrail'i ortadan kaldırmak değil kaybettiği toprakları geri almaktır. Çünkü 1967 Savaşı sonrasında Sina yarımadasının kaybı Mısır'ı millet ve devlet olarak ciddi şekilde sarsmış ve Arap dünyasının liderliği iddiasını zora sokmuştur.¹⁶ Bu yüzden Mısır'ın tüm askeri yapılanması, hazırlığı ve planları bu amaca yönelik olarak yapılmıştır. Kaybettiği topraklarını geri alabilmek için Mısır, üç aşamalı bir plan hazırlamıştır. Hazırlanan plana göre takip edilecek üç aşama şu şekildedir: Hazırlık, Aktif Savunma ve Yıpratma Savaşı Safhası. 1967 Savaşı sonrasında Araplar kaybettikleri toprakları İsrail'e doğrudan saldırarak geri alamayacaklarını anlamışlardır. Bunu dolaylı yoldan, İsrail'le doğrudan karşı karşıya gelmeden yapmaya karar vermişlerdir. Bu amaçla Nasır, Süveyş Kanalı boyunca gerginliği arttırarak Sina yarımadasının işgalini sürdürmeyi İsrail açısından maliyetli hale getirmeye karar vermiştir. Bu kararı doğrultusunda Mısır ordusunun başlattığı yıpratma savaşı, Süveyş Kanalı'nın karşı kıyısına sürekli yapılacak topçu atışları ve komando akınları şeklinde cereyan etmiş ve işgali İsrail açısından maliyetli hale getirmeyi amaçlamıştır. Fakat bu planın en zayıf yönü İsrail'in daha üstün ateş gücüne sahip olmasıdır. Bu saldırılar yüzünden malzeme ve personel kaybeden İsrail, hem Mısır'ı cezalandırmak hem de saldırıdan caydırmak için misli ile mukabele etme yoluna gitmiştir.¹⁷

Planlanan saldırının hazırlık safhası Haziran 1967-Ağustos 1968 arasındaki dönemi kapsamıştır. Bu dönemde Mısır, 1967 Savaşı sırasında ciddi şekilde kayıp veren askeri gücünü yeniden oluşturmaya çalışmıştır. Yine bu dönemde Süveyş Kanalı'nın batı kıyısındaki savunmasını da takviye etmiştir. Planın ikinci kısmını oluşturan Aktif Savunma Safhası ise 1968 Eylül-1969 Şubat ayları arasındaki dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde Mısır güçleri İsrailileri taciz etmeye ve tahkimatların bitirilmesini geciktirmeye çalışmıştır. Yine bu dönemde Mısır birlikleri Sina yarımadasına çıkıp keşif yapmaya da başlamıştır. Keşiflerden elde edilen bilgilerle Süveyş Kanalı'nı geçmek için ve İsrail tahkimatlarına saldırmak için en uygun noktalar belirlenmeye çalışılmıştır. Yıpratma Savaşı dönemi ise 1969 Mart ayı ile 1970 Ağustos'u arasındaki zaman dilimidir. Bu dönemde Mısır ordusu Sina yarımadasına bölük seviyesinde güçlerle gece ve gündüz baskınlar yapmaya başlamıştır. İki taraf arasında yaşanan topçu düellosu ise sıradan bir olay halini almıştır. Yine bu dönemde Mısırlı balıkadamlar Elyat limanındaki İsrail gemilerine saldırılar düzenlemiştir. Ancak Ağustos 1970'te, hem Mısır ve hem de İsrail yıpratma savaşını sonlandırma kararı almıştır. Çünkü yıpratma savaşı iki tarafa da bir fayda sağlamamıştır. Bu tırmandırma savaşı sırasında İsrail, 700 ölü, 2.700 yaralı olmak üzere toplam 3.400 zayıyat vermiştir. Arapların zayıyatı ise bunun 3 veya

¹⁴ S.S. Bhattacharya, "The Strategic Importance of the Suez Canal", *Strategic Analysis*, 5/12, (1982): 686-693; İsmail Numan Telci ve Recep Yorulmaz, *Süveyş Kanalı'nın Politik Ekonomisi ve "The Ever Given" Krizi*, Analiz 283, (Ankara: Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM), 2021). Süveyş Kanalı'nın önemi hakkında bkz. Danyal Bediz, "Süveyş Kanalı'nın Önemi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 9/3, (1951): 329-352.

¹⁵ Baxter, age, s. 3.

¹⁶ Grilding, age, s. 1; David T. Buckwalter, "The 1973 Arab-Israeli War," içinde David A. Williams (ed.), *Case Studies in Policy Making & Implementation* (6. Baskı), (Newport Rhode Island: Naval War College, 2002): 119-138. Ayrıca bkz. Jordan, agm.

¹⁷ Chaim Herzog, *The War Atonement, October 1973*, (Boston: Little, Brown & Co., 1975): 8-9.

5 katı olduğu tahmin edilmektedir.¹⁸ Sonuç olarak yıpratma savaşı Araplara ne siyasi ne de askeri bir kazanım sağlamamıştır.¹⁹

1970’li yılların başında bölgedeki gerginliğin tırmanmaya başlaması üzerine ABD, hem yeni bir savaş çıkmaması hem de SSCB’nin bu durumdan istifade ederek Ortadoğu’daki etkisini arttırmaya çalışmaması devreye girmek zorunda kalmıştır. ABD Dışişleri Bakanı William Rogers’ın girişimleri ile ateşkes ya da “*Ne Savaş Ne Barış*” dönemi gelmiştir (1970 Ağustos-1973 Ekim arası). Bu ateşkes döneminde de Mısırlılar ve İsraililer istihbarat toplamaya, karşılıklı keşif yapmaya devam etmiştir. Bu esnada ABD Başkanı R. Nixon ve Sovyet Komünist Partisi Genel Sekreteri L. Brejnev artan gerginliği görüşmek üzere 1972 Mayıs ayında bir araya gelmiştir. Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat, ABD ve SSCB arasındaki ilişkilerin yumuşamaya başladığını görmüş ve bunun Araplar için iyi bir gelişme olmadığını ifade etmiştir. ABD-SSCB arasındaki ikili zirveden SSCB’nin önceliğinin Detente olduğu sonucu çıkmıştır.²⁰ Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, iki süper güç Ortadoğu’da istikrarı bozacak yeni bir savaş olmaması konusunda kendi aralarında anlaşmışlardır. Bu yüzden de Ne Savaş Ne Barış durumu anlaşmazlığa en uygun çözüm olarak görülmüştür. Ama Ne Savaş Ne Barış yaklaşımı Araplar için kabul edilemez bir durum olmuştur.²¹ İsrail açısından ise bu yaklaşım Ortadoğu’daki fiili durumu meşrulaştırdığı için uygun bir çözüm olarak görülmüştür. Daha önce de ifade edildiği üzere, 1967 Savaşı İsrail’e eskiye göre daha kolay savunulabilir sınırlar ve stratejik derinlik sağlamıştır.²²

Mısır açısından ise Ne Savaş Ne Barış durumu kabul edilemez bir seçenektir. Sovyet silah satışları ile ihtiyacı olan askeri malzemeyi temin edebileceği için Enver Sedat İsrail’le süresi, kapsamı ve amacı sınırlı bir savaşa girmeyi göze almıştır. Bu karar üzerine Mısır yönetimi için iki seçenek ortaya çıkmıştır:

1. Yıpratma savaşına geri dönmek,
2. Hem amaçları hem de kapsamı sınırlı bir savaşa girişmek.

Yıpratma savaşının en büyük handikapı, daha önce de ifade edildiği üzere, İsrail’in buna çok şiddetli şekilde karşılık verme ihtimalidir.²³ Bu yüzden sınırlı savaş seçeneği daha makul bir çözüm olarak görülmüştür.²⁴ İsrail’le sınırlı bir savaş seçeneğinin kabulünden sonra Enver Sedat, 1972 Temmuz’unda Mısırda bulunan 15.000 kadar Sovyet askeri ve teknik danışmanının ülkeyi en kısa sürede terk etmesini istemiştir.²⁵ Çünkü Sedat bu danışmanlar Mısır’da iken savaş için hazırlık yapamayacağını ve yapılan hazırlıkların da gizli kalamayacağını fark etmiştir.²⁶ Yine Sedat’a göre eğer SSCB, Mısır’ın İsrail’le savaşa hazırlandığını fark ederse bunu engellemek için elinden geleni

¹⁸ Trevor N. Dupuy, *Elusive Victory: The Arab-Israeli Wars, 1947-1974*, (New York: Harper and Row, 1978): 361-369.

¹⁹ J.C. Moulton, “The 1973 October War: The Egyptian Perspective”, *Global Security, CSC 1997*, (1997), <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/1997/Moulton.htm> (erişim 14.06.2019)

²⁰ Jordan, agm.

²¹ Ian, J. Bickerton ve Carla L. Klausner, *A Concise History of the Arab-Israeli Conflict*, (Englewood Cliffs, NJ: Prentice Halls., 1991): 169-170.

²² Buckwalter, agm, s. 120.

²³ Herzog, *The War Atonement*, s. 8-9.

²⁴ Tarek A. Awad, *The Ramadan War 1973*, Air University Research Report, (Maxwell Air Force Base, Alabama: Air War College, 1986): 9.

²⁵ Jordan, agm.

²⁶ Insight Team of the London Sunday Times, *The Yom Kippur War*, (New York: Doubleday, 1974): 49-58.

yapacaktır. Çünkü SSCB, ABD ile yeni başlayan Detente sürecini hiç kimsenin bozmasına izin vermeyecektir. Sedat'ın ülkedeki Sovyet askeri danışmanlarını gönderme kararının ülkesinin savaş planına olumlu bir katkısı olmuştur. Gerek ABD gerekse de İsrail, bu kararı yanlış bir şekilde, iki ülkenin ilişkilerinin bozulduğu ve Mısır'a olan Sovyet desteğinin ortadan kalktığı yönünde yorumlamışlardır. ABD ve İsrail'e göre, Sovyet desteği kalktığı için Mısır ordusunun gücü ve etkinliği azalmıştır. Bu yüzden de Mısır, İsrail'i kışkırtacak girişimlerden uzak duracaktır. Mısır'ın tam olarak istediği de bu yönde bir algının oluşmasıdır. Bu yüzden de bu düşüncüyü destekleyecek sahte raporları her fırsatta basına sızdırmıştır. Bu raporlarda Mısır ordusunun silah ve yedek parça eksikliğinin çok fazla olduğu, modern silahları kullanabilecek kalifiye personelin olmadığı gibi sahte bilgiler servis edilmiştir. Tüm bu sayılanlar ve 1972 yılı Temmuz'unda Mısır'ın ülkedeki SSCB askeri ve sivil uzmanlarını ülkeden çıkarması sonucunda İsrail Devleti ve ordusu rehavete kapılmıştır. Bu rehavette İsrail yönetiminin Mısırlıların SSCB desteği olmadan kendi başına hareket edemeyeceğini düşüncesinin de katkısı vardır.²⁷

1972 yazında Enver Sedat, Mısır Savunma Bakanı'na 15 Kasım'dan sonra bir savaş girmeye hazır olunması, bunun için gereken tüm askeri ve stratejik planların acilen yapılmasını emrini vermiştir.²⁸ Fakat Ekim ayında Mısır'ın hazırlıkları ile ilgili yapılan bir brifingde hazırlıkların ağırdan alındığını gören Sedat bundan dolayı hayal kırıklığına uğramış ve Savunma Bakanı Muhammed Ahmed Sadık'ı görevinden almıştır. General Sadık sınırlı bir savaşa şiddetle karşı çıkmıştır. Çünkü Sadık'a göre Mısır ordusu İsrail'le savaşmak için henüz hazır değildir. Bu itirazından iki gün sonra General Sadık, Sedat tarafından görevinden alınmış ve yerine sınırlı savaş tezine destek veren General Ahmet İsmail getirilmiştir.²⁹ Sedat, sadece Savunma Bakanı'nı değiştirmekle yetinmemiş, yeni bir Savunma Bakan Yardımcısı, yeni bir İstihbarat Başkanı, yeni bir Donanma Komutanı ve Merkezi Askeri Bölge komutanı olarak bir General de atamıştır.³⁰

General Sadık'ın tüm muhalefetine rağmen savaş planlarının hazırlanması boşuna değildir, her hâlükârda Mısır harekete geçmeye mecburdur. Ne Savaş Ne Barış durumu yüzünden Ortadoğu'daki sorunlar dondurulmuştur. Mevcut sorunların diplomasi yoluyla çözülemeyeceğine kanaat getiren Mısır yönetimi sorunu kendi bildikleri yoldan çözmeye karar vermiştir. Yetkili makamlarca yapılan görüşmelerde askeri güç kullanımı en uygun çözüm olarak görülmüş ve bir saldırı planı hazırlanması konusunda mutabık kalınmıştır. Hazırlanacak olan plan kapsamında Suriye ve Mısır orduları Ortadoğu'daki askeri ve siyasi dengeyi değiştirmek için İsrail'e karşı ortak bir saldırıda bulunacaktır. Bu amaca ulaşmak için Mısırlı bir General idaresinde bir Ortak Harekât Konseyi kurulmuştur. Bu sayede Suriye ve Mısır arasında ikili işbirliği ve koordinasyon sağlanması planlanmıştır.³¹ Yapılan plan kapsamındaki öncelikli amaç, Süveyş Kanalı'nı geçmek ve kanalın doğu kıyısında sınırlı bir derinliğe kadar ilerlemektir. Mısır yönetimi bu sayede barış için uygun bir ortamın ortaya çıkmasını amaçlamışlardır. O sırada bu amaca ulaşmanın tek yolu Süveyş Kanalı'nı yeniden ele geçirmekten geçmektedir.³²

²⁷ Piccirilli, age.

²⁸ Anwar El-Sadat, *In Search of Identity: An Autobiography*, (New York: Harper and Row, 1978): 233-235.

²⁹ El-Sadat, age, s. 234-237.

³⁰ Jordan, agm.

³¹ Hamdy Sobhy Abouseada, *The Crossing of the Suez Canal, October 6, 1973 (The Ramadan War)*, (Carlisle Barracks, Pennsylvania: USAWC Strategy Research Project, U. S. Army War College, 2000): 1-2.

³² Ossama M. El-Sawah, *Deception in Ramadan War, October 1973*, (Carlisle Barracks, Pennsylvania: USAWC Strategy Research Project, U. S. Army War College, 1999): 25.

Yeni Savunma Bakanı İsmail Ali daha önce General Saad el-Şaazli tarafından hazırlanan ve İsrail'e karşı sınırlı bir savaşı öngören planın uygulanmasını kabul etmiştir.³³ Yapılacak saldırının ana amacı, Mısır'ın 1967 Savaşı'nda kaybettiği topraklarını, ki bu Sina Yarımadası oluyordu, geri almaktır.³⁴ Ayrıca Arap liderliği İsrail'in kendini güvende hissettiği sürece görüşmeye ve taviz vermeye yanaşmayacağını anlamıştır. 1967 Altı Gün Savaşı ve sonrasında işgal edilen topraklar İsrail'e stratejik derinlik sağlamıştır. Bunun sonucunda İsraililerin “*Güvenli Sınırlar Doktrin*” iyice kemiklemiştir. Mısır yönetimi, İsrail'i taviz vermeye zorlamak için bu doktrinin sarsılması ve İsrail'e maddi ve manevi zarar verilmesinin gerektiğini anlamıştır.³⁵ Bu yüzden Arap liderleri siyasi amaçlarını gerçekleştirmek için savaşı tek ve geçerli çözüm olarak görmeye başlamıştır.³⁶ Arap devletleri cephesi temelde Mısır tarafında geliştirilen yüksek stratejiyi kabul etmiştir. Bu strateji işgal edilen topraklardan İsrail'i çıkarmak için askeri-siyasi bir yaklaşımın uygulanmasını öngörmektedir.³⁷ Geliştirilen bu strateji kapsamında Sedat, İsrail'le iki cephede savaşabilmek için Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'ı ülkesinin de saldırıya katılması için ikna etmiştir.³⁸ Sedat, İsrail'i yenebilmek için savaşın başlangıcında en az iki cephe açılmasının ve İsrail güçlerinin bölünmesinin bir zorunluluk olduğuna inanmıştır. Bu amaçla 1973 Ocak ayında Suriye ve Mısır arasında ortak bir askeri komuta merkezi kurulmuştur.³⁹ Enver Sedat bu koalisyona Ürdün'ün de eklenmesinin siyasi ve askeri açıdan büyük fayda sağlayacağını savunmuştur. Bu sayede yaşanacak olan savaşta İsrail üç cepheden tehdit edilecektir. Bu tehdidi karşılamak için ise İsrail'in kuvvetlerini üçe bölmesi gerekecektir. Bu durum da Mısır'a çatışmanın ilk başlarında büyük avantaj sağlayacaktır.⁴⁰ Ancak, Ürdün bu plana katılmaya istekli olmamıştır. Bunun üzerine Mısır, savaş hazırlıklarına Suriye ile devam etmiştir. Hazırlıkların tamamlandığını düşünen Enver Sedat 1972 Kasım ayında Mısır Genel Kurmay'ının savaş planının uygulamaya konulmasına onay vermiştir.⁴¹

1973 yılı Ağustos ayında Ortak Planlama Konseyi, savaş planına son halini vermek için İskenderiye'de gizlice bir araya gelmiştir.⁴² Saldırı planı Mısır Genel Kurmay Başkanı General Şazili tarafından hazırlanmıştır.⁴³ Plan gereği olarak Mısır kuvvetleri Süveyş Kanalı'nı geçecek, kanalın doğu yakasındaki tahkimatları ele geçirecek ve tüm kanal boyunca dar bir koridorda yayılacaktır. Mısır Ordusu Ortak Komuta Konseyi askeri harekâtın amacını oldukça basit bir şekilde ifade etmiştir: sınırlı bir saldırıda bulunulmalı ve Süveyş Kanalı'nın doğu kıyısında köprübaşları ele geçirilmelidir.⁴⁴ Eğer şartlar elverirse, Mısırlılar ilerlemelerini 30-40 mil derinliğe kadar taşıyacak, Sina yarımadasındaki önemli noktalardan olan Gidi, Mitla ve Hatiriye Geçitlerini ele geçirecektir.⁴⁵ Suriye kuvvetleri de Golan'a girecek, İsrail tahkimatlarını yok edecek ve tüm Golan platosunu ele

³³ Jordan, agm.

³⁴ Hassan El-Badri, Taha El-Magdoub, ve Mohammed Dia El-Din Zohdy, *The Ramadan War*, (Dunn Loiring, Virginia: T. N. Dupuy Associates, Inc., 1978): 17.

³⁵ Awad, age, s. 12.

³⁶ Jordan, agm.

³⁷ Shlomo Aronson, *Conflict Bargaining in The Middle East: An Israeli Perspective*, (Baltimore: The John Hopkins University Press, 1978): 161, 164-165.

³⁸ Moulton, agm.

³⁹ O'Ballance, age, s. 33.

⁴⁰ Jordan, agm.

⁴¹ Hassan El-Badri, *The Ramadan War, 1973*, (Fairfax: T.N. Dupuy Associates, Inc., 1978): 9-14.

⁴² Saad El-Shazly, (1980a). *The Crossing of Suez: The October War (1973)*, (Londra: Third World Centre For Research and Publishing, 1980): 136.

⁴³ Saad El-Shazly, S. (1980b). *The Crossing of the Suez*, (San Francisco, California: American Mideast Research, 1980): 29.

⁴⁴ Awad, age, s. 10.

⁴⁵ El-Shazly, *The Crossing of the Suez*, s. 29-36; El-Sadat, age, s. 289.

geçirecektir. Arap stratejik saldırı planı, kağıt üzerinde birbirinden ayrı ama koordineli bir saldırıyı öngörmüştür.⁴⁶

Saldırı günü olarak Yahudi dini bayramı olan Yom Kippur Günü seçilmiştir.⁴⁷ Bugün aynı zamanda Müslümanların oruç ayı olan Ramazan'a da denk gelmiştir. Ek olarak 28 Ekim'de İsrail'de genel seçimler yapılacaktır.⁴⁸ Bu da İsrail'deki siyasi liderliğin Mısır ve Suriye'nin askeri harekâtlarından ziyade kendi seçim kampanyası ile meşgul olacağı anlamına gelmektedir. Sedat, Esad ve askeri planlamacılar saldırı günü olarak 6 Ekim'i seçmiştir. Bu tarih Ramazan'a denk geldiği için İsraililer Müslümanların tüm gün aç ve susuz kalmaları nedeniyle halsiz olacaklarını düşünecek, ilk mermiler düşene kadar da bunun bir saldırı olduğuna ihtimal vermeyecektir.⁴⁹ Keza bir dizi Yahudi dini ve milli bayramı da bu ayda bulunmaktadır.⁵⁰

Başarılı bir askeri hareket İsrail'in güvenlik illüzyonunu yok edecek, İsrail'in işgal edilmiş topraklar sayesinde savunulabilir sınırlar ve stratejik derinlik kazandığı iddiasını sorgulanır hale getirecektir. Bu yüzden sınırlı bir askeri saldırı dahi İsrail'in topyekûn askeri üstünlük iddiası ve inancını sarsabilecektir. Bu sayede Arapların özellikle 1948'den sonra kırılan gururu tamir edecek ve kendilerine olan güvenlerini geri kazanmaları sağlanacaktır.⁵¹

Uygulanacak saldırı planına “*Bedir Operasyonu*” adı verilmiştir. Orijinal planın adı ise “*Yüksek Minareler-High Minarets*”tir. Şazili, ilk planı Mısır ordusunun sınırlı güç projeksiyonu ve saldırı kapasitesini göz önüne alarak hazırlamıştır. Plan, sürpriz bir saldırı ile Süveyş Kanalı'nın doğu kıyısına çıkılmasını, Sina yarımadasına 5-6 mil kadar girilmesi ve savunma mevzileri oluşturulmasını, daha sonra da tekrar yıpratma savaşı dönülmesini öngörmektedir. Çünkü kanalın Mısır tarafında yer alan sabit SAM füze bataryalarının etkili menzili sınırlıdır ve bataryalar seyyar olmadıkları için taşınmaları ve yeniden kurulmaları çok vakit almaktadır. Bu da Mısır güçlerinin ve füze bataryalarının bu süre zarfında saldırıya açık olmasına sebep olmaktadır.⁵²

Şazili, plandan ilk kez 1971 yılında dönemin Savunma Bakanı Muhammed Ahmed Sadık'ı haberdar etmiştir. Sadık da planı inceledikten sonra boşa bir girişim olacağını, uygulanması halinde Mısır'a ne siyasi ne de askeri bir kazanım sağlamayacağını ifade etmiştir. Bu planın siyasi açıdan bir getirisi olmayacaktır çünkü Sina'nın doğu kıyısına çıkılsa dahi geri kalan kısmı hala İsrail işgali altında kalacağı için Mısır avantaj sağlamayacaktır. Sadık'a göre Mısır saldırısı hızlı, şiddetli ve sınırlamasız olmalıdır. Sina içlerine, oradan da Gazze'ye doğru hızla ilerlenmeli ve düşman güçlerini yok edilmelidir. Bunu söylerken 1967 Savaşını hiç yaşamamış gibi davranmıştır. Oysaki İsrail'in Mısır karşısında bariz hava üstünlüğü vardır. Bu yüzden İsrail'in Sina'da girişilecek her türlü harekâtı hava gücü ile en başından itibaren baskı altına alacağı açıktır. Şazili ise Mısır'ı böyle bir planı uygulayacak gücü olmadığını, çölde İsrail Hava Kuvvetleri'nin karşısına hava koruması olmadan çıkmanın intihar olacağını ifade etmiştir. Bunun üzerine Sadık, Şazili'ye kanalın doğu kıyısına çıkıp Sina içinde çöl geçitlerine (*Mitla ve Gidi Geçitleri*) doğru 30-40 mil girmeyi sağlayacak bir plan üzerinde

⁴⁶ Jordan, agm.

⁴⁷ Youssef H. Aboul-Enein, “The Yom Kippur War: The Memoirs of Egyptian Generals”, *Military Review*, 83/1, (2003): 55 (52-59).

⁴⁸ El-Sawah, age, s. 20.

⁴⁹ Jordan, agm.

⁵⁰ El-Sawah, age, s. 20.

⁵¹ Jordan, agm.

⁵² El-Shazly, *The Crossing of the Suez*, s. 29.

çalışmasını emretmiştir. Bu yeni plana da “*Operasyon 41*” adı verilmiştir. Her iki plan da 1971 yılı Eylül ayı itibarıyla hazırdır ama Mısır liderliği, ülkenin ikinci planı uygulamaya koyabilecek askeri gücü olmadığını görmüştür. Bunu sonucunda 1972 yılı boyunca Operasyon 41 adı verilen plan üzerinde çalışılmış ve adı da “*Granit 2*” olarak değiştirilmiştir. Yine de Şazili’nin saldırı planı ile ilgili fikri değişmemiştir. Ona göre uygulanabilir tek plan Yüksek Minareler’dir. Granit 2’nin uygulanabilmesi, Mısır Hava Kuvvetleri’nin uzun mesafede hava koruması sağlayamaması ve seygar uçaksavar bataryalarının olmaması nedeniyle imkânsızdır. 1972 Ekim’inde General Sadık işi yavaştan alması nedeniyle yerini Sedat’ın dönem arkadaşı olan General İsmail’e bırakmıştır. İsmail, ilk iş olarak durumla ilgili siyasi ve stratejik tahminleri içeren bir rapor hazırlamış ve Mısır’ın henüz savaşa hazır olmadığını ifade etmiştir. Mevcut güç kompozisyonu ile Sina geçitlerine ilerlemek, ilerledikten sonra da burayı savunmak imkânsızdır. Bu rapordan sonra İsmail, Şazili’ye sınırlı harekâtı öngören planı tekrar çalışmasını istemiştir. İsmail, ek olarak 1973 Nisan’ında ise bu plana şartların elvermesi halinde Sina geçitlerine ilerlemeyi içeren eklemenin de yapılmasını istemiştir. Çünkü Suriyeliler tüm savaşın Süveyş’in doğu kıyısında 10 milden az bir toprak parçası için yapılacağını öğrenirlerse bu saldırıya katılmayacaklardır. Şazili bu karara yeniden itiraz etmiştir. İsmail de gerekli şartlar ortaya çıkarsa ellerinde ek bir planın olmasının iyi olacağını ifade etmiş ve itirazı reddetmiştir.⁵³ Plana göre Mısırlılar, yoğun topçu ateşi altında Süveyş Kanalı’nı geçecektir (Topçu ateşi tüm kanal boyunca açılacaktır). Karşı kıyıya çıkınca Mısırlılar, geri bölgesi ile bağlantısı yoğun topçu ateşi ile kesilmiş olan İsrail’in Bar-Lev Savunma Hattı’na saldıracaktır. Hattı düşürdükten sonra Mısır güçleri 6-9 mil kadar ilerleyecek ve siper kazıp savunmaya çekilecek ve İsrail ordusunun zırhlı birliklerle yapacağı karşı saldırıyı bekleyecektir.⁵⁴

MISIR’IN ALDATMA PLANI

Mısır’ın saldırı planının üç önemli bileşeni vardır: Ekonomik, siyasi ve askeri. Öncelikle Mısır’ın iktisadi yapısının istikrarsızlığı ve başka bir savaşı kaldıramayacağı yönündeki yanlış haberler ve raporlar kamuoyuna sızdırılmıştır. Raporlarda, yukarıda sayılan sebeplerden dolayı Sina yarımadasının iadesinin siyasi ve diplomatik görüşmeler sonucunda olması Mısır yönetimine tavsiye edilmektedir. Yine Mısırlılar bu plan gereğince Rogers Planı’nı kabul etmiş ve ülkedeki Sovyet danışmanlarını geri göndermiştir. Pek çok kişi Enver Sedat’ın Batı’ya yakınlaşmayı tek geçerli çözüm olarak gördüğünü düşünmeye başlamıştır. Rogers Planı Ortadoğu’da artan Sovyet etkisini dengelemek için istikrar sağlanmasını öngördüğü için, İsrail’den gelebilecek 1967 Savaşı türü önleyici bir saldırıya ABD sıcak bakmamıştır.⁵⁵ Mısır bu hamlesi ile İsrail’in eline geçen istihbarat raporlarını ve delilleri perdelemeyi amaçlamıştır. Bu perdeleme sonucunda İsrail kararsız kalmıştır. Askeri aldatmaca için ise Mısır sıklıkla asıl amacını perdeleyecek tatbikatlar yapmaya başlamıştır.

Mısır silahlı kuvvetlerinin planının en önemli kısmı sürpriz saldırı ve şaşkırtmadır. Şaşkırtmayı gerçekleştirmek için Mısır 1973 yılı Mayıs, Ağustos ve Eylül aylarında üç kez seferberlik ilan etmiştir. İsrail bu seferberlik ilanlarından ilk ikisine aynı şekilde karşılık vermiş ve seferberlik ilan etmiştir. Bu seferberlikler nüfus handikapı nedeniyle önemli derecede işgücüne ihtiyaç duyan ve bu sebeple

⁵³ El-Shazly, *The Crossing of the Suez*, s. 29.

⁵⁴ El-Shazly, *The Crossing of the Suez*, s. 36.

⁵⁵ Jordan, agm.

oldukça hassas, kırılğan olan İsrail ekonomisine ek yükler getirmiştir. Bu bağlamda sadece Mayıs seferberliği İsrail'e 10 Milyon Dolar'a mal olmuştur.⁵⁶

Suriye ile askeri koordinasyon, saldırı gününden (6 Ekim'den) 6 ay önce kurulmuştur. Askeri açıdan plan İsrail'in sürpriz ve önleyici saldırı yapma inisiyatifini elinden almayı ve dengesini bozmayı öngörmüştür. Mısırlılar, İsraililerin planın bazı kısımlarından haberdar olacaklarını tahmin ettiklerinden ana saldırının yeri, zamanı ve yönünü ellerinden geldiğince gizli tutmaya çalışmışlardır. Bu kapsamda bazı Mısır birlikleri saldırı için toplanacakları alanlara 4 aylık bir sürede intikal ettirilmiştir. Bunun yanında Mısırlılar savunma mevzileri ve tahkimat yapmaya devam etmiştir çünkü İsrailileri şüphelendirmek istememişlerdir.⁵⁷

Mısır ordusunun farklı birlikleri Süveyş Kanalı boyunca tatbikatlar yapmıştır. Bu arada Mısırlılar, kanalın batı kıyısını da tahkim etmeye devam etmiştir. Saldırdan bir gün önce kanalı geçmek için kullanılacak olan ekipman daha önce tatbikatlarda yapıldığı gibi cephe gerisinden en ön safa getirilmiştir. 1973 yılı Eylül ayında Mısır, yıllık rutin tatbikat görüntüsü altında Süveyş kıyısındaki güçlerini takviye etmeye ve bölgeye ek birlikler göndermeye başlamıştır. Mısır, artık İsrail'in alıştığı, yılda bir kaç kez düzenlenen tatbikatlarından birinin görüntüsü altında kanal kıyısındaki güçlerini takviye etmeye ve bölgeye birlik kaydırmaya başlamıştır.⁵⁸ İsraililer aylardan beri tekrarlanan bu sahneyi görünce artık alıştikları için fazla tepki vermemiştir. Tüm bunların hepsi, İsrailileri yapılanların sıradan bir tatbikat olduğuna inandırmak içindir.⁵⁹ Mısırlılar dikkat çekmemesi için bir kısım askeri ekipmanı sivil araçlarla gizlice kanal kıyısına taşımıştır.⁶⁰ Bu ekipman ve askeri harekatta kullanılacak mühimmat Mayıs ayında düzenlenen tatbikat sırasında demiryolu ile bölgeye nakledilmiştir.⁶¹ Kanal geçişinde kullanılacak ekipmanı kanal kıyısına İsrailileri şüphelendirmeden getirmek için de özel bir plan hazırlanmıştır. Çünkü Mısırlılar, İsraililer niyetlerini anlarsa hemen karşı saldırıya geçeceklerini, 1967 tecrübesinden dolayı, gayet iyi bilmektedirler. Bu yüzden plan gereğince kullanılacak ekipman birkaç defa yer değiştirmiştir. Önce tatbikat görüntüsü altında ön safa getirilmiş, daha sonra da İsraililerin gözü önünde cephe gerisine taşınmıştır. Daha sonra da özellikle geceleri, yeniden ön safa getirilmiştir.⁶²

İsrailileri duruma inandırmak için Mısır ordusu en düzensiz, disiplinsiz birliklerini ön safa getirmiştir. Kanal kıyısında aylıklık yapan ve elbiselerini yıkayan bu birlikler Mısır'ın planının bir parçasıdır. "Tembel Askerler" denilen bu birlikler kanalın batı kıyısına yerleşmiştir ve İsrailileri kandırmak ve varlıklarına alıştırmak için kanal kıyısında balık tutup, güneşlenmiş, yüzmüş ve spor yapmıştır. İnandırıcılıklarının artması için bu birliklerdeki askerlerin miğfer giymesi yasaklanmıştır. Subayları da sıklıkla düzenlenen toplantılara ve eğlencelere katılmış, disiplin eksikliği varmış gibi davranmışlardır.⁶³ Yine bu dönemde Mısır Savunma Bakanı'nın Umre'ye gitmesi de İsrail de

⁵⁶ El-Sawah, age, s. 17.

⁵⁷ Awad, age, s. 21.

⁵⁸ Al-Jouder, agm.

⁵⁹ Awad, age, s. 22.

⁶⁰ Al-Jouder, agm.

⁶¹ El-Sawah, age, s. 15.

⁶² Awad, age, s. 22.

⁶³ D.K. Palit, *Return to Sinai, The Arab Offensive, October 1973*, (Yeni Delhi: Palit & Palit Publishers, 1974): 77.

durumun ciddi olmadığı kanısını güçlendirmiştir.⁶⁴ Oysaki tüm Eylül ayı boyunca İsrail'e farklı kaynaklardan onbir defa Arapların bir saldırıya hazırlandığı haberi gelmiştir. Ama Mossad Şefi Zvi Zamir bu iddiaların ciddiye alınmasına gerek olmadığını, askeri gücü hala eksik olan ve saldırı yapabilecek bir güce de en erken 1975'te kavuşabileceğini öngörülen Mısır'ın o zamana kadar İsrail'e saldırmaya cesaret edemeyeceğini iddia etmiştir. Araplar da askeri eksikliklerinin farkındadır ama İsrail'i diken üstünde tutmak, askeri ve iktisadi açıdan yıpratmak için saldırıcağı gibi yapmayı ihmal etmemiştir. Bu düşüncesini savaş sonrasında kurulan Agranat Komisyonu'na ifade verirken kendisini savunmaya çalışmış ve Arapların saldırıcağı beklemediklerini ifade etmiştir.⁶⁵ Bu kanyı iyice güçlendirmek ve İsraililerin kafasını karıştırmak için Mısırlılar ekte verilen şu tedbirlere de başvurmuştur:

- Sovyetlerle anlaşmazlık olduğu kanısını güçlendirmek için basında sıklıkla Sovyet danışmanlarla anlaşmazlıklar yaşandığı haberleri yayınlanmıştır.
- Enver Sedat, savaştan önce Suudi Arabistan, Katar ve birkaç ülkeyi daha kapsayan bir geziye çıkmıştır.
- Basında Enver Sedat'ın 16 Ekim'de çok önemli bir konuşma yapacağı haberleri çıkmıştır. Bu haber ve Sedat'ın yurtdışı gezisi, en azından 16 Ekim'e kadar hiçbir şey olmayacağı yönündeki İsrail kanısını güçlendirmiştir.
- Ekim ayı başlarında Mısır Dışişleri Bakanı Zeyat Washington'a gitmiştir. (5 Ekim'de ABD Dışişleri Bakanı Kissinger ile görüşecektir.)
- Eylül ayı başlarında El-Ahram gazetesi Hacca gitmek isteyen Mısırlı subayların listesini yayınlamıştır.
- Ekim ayının ilk yarısında Romanya Savunma Bakanı'nın Mısır'ı ziyaret edeceği duyurulmuştur.
- Mısırlılar savaştan epey bir süre önce Mısır'ın savaş hazırlıklarının tam olmadığı, askeri araçlarının bakımlarının, yedek parçalarının eksik ve yetersiz olduğu yönünde sahte haberler yaymıştır. Öyle ki Mısır'ın askeri eksikleri ile ilgili haberler İngiliz gazetelerinde dahi yayınlanmıştır.⁶⁶

1973 yılı Ağustos ayında Mısır'a ait destroyerlerin Hindistan ve Pakistan limanlarını ziyaret edeceği açıklanmıştır. Sudan, Yemen ve Somali'yi ziyaret eden filoya 1 Ekim'de Bab-ül Mendep'i kapatmaları emri verilmiştir.⁶⁷ Mısır, Bab-ül Mendep'i kapatarak İsrail'e Şarm-el Şeyh ve Akabe'yi tutmaya çalışmanın bir faydasının olmayacağını göstermeye çalışmıştır.⁶⁸ Bu sayede İran'dan İsrail'e

⁶⁴ Abd-al-Ghanny Al-Gamassy, *Muzakiraat al-Sittar (Cephe Gerisinde Kahramanlık)*, (Kahire: Mısır Yazarlar Birliği, 1997): 29-30; Abd-al-Ghanny Al-Gamassy, *Harb Oktoober Thallattah wa Sabeen (El Gamasi'nin Hatıraları: 1973 Ekim Savaşı)*, (Kahire: Mısır Yazarlar Birliği, 1998): 287.

⁶⁵ Rabinovich, age, s. 57.

⁶⁶ El-Sawah, age, s. 19; Palit, age, s. 47. Ayrıca bkz. Michael I. Handel, *Perception, Deception and Surprise: The Case of The Yom Kippur War*, (Kudüs: The Hebrew University, 1976): 59.

⁶⁷ Al-Gamassy, *Muzakiraat al-Sittar*, s. 90.

⁶⁸ Awad, age, s. 12.

gelen petrol akışı da kesilecektir. Ama savaş boyunca Suriye ve Mısır donanmalarının büyük kısmı üslerinden ayrılmamış ve İsrail'e ulaşan denizyolunun açık kalmasına izin verilmiştir.

SAVAŞ PLANINI BİLEN İSİMLER

Arap cephesi savaş planının dışarıya sızmaması için büyük bir gizlilik içinde çalışmıştır. Mısır tarafında Enver Sedat, Savunma Bakanı Mareşal İsmail Ali ve Genel Kurmay'da görevli bir düzine kadar üst düzey General plandan haberdardır. Suriye'de ise Hafız Esat başta olmak üzere planı toplam 10 kişi bilmektedir. Mısırlı ve Suriyeli tümen komutanlarına savaş planı 1 Ekim'de bildirilmiştir. Saldırı aynı gün öğleden sonra tugay komutanlarına bildirilmiştir. Tabur komutanları ise 5 Ekim'de durumdan haberdar olmuştur. Geri kalan subay ve askerlere ise saldırıdan 2 saat önce bilgi verilmiştir.⁶⁹

İsraililer savaş patlak vermeden iki gün önce, 4 Ekim'de Mısır'daki Rus vatandaşlarının ülkeyi terk ettiklerini tespit etmiştir. Buna rağmen Zeira seferberlik ilan edilmesine karşı çıkmış ve Rusların Arapları kendileri kadar tanımadığını, bu yüzden gereksiz yere paniklediklerini iddia etmiştir. 5 Ekim'de Mısırlı askerlere Ramazan oruçlarını bozmaları emri verildiği haberi İsrail'e ulaşmıştır ama Zeira kararında direnmeye devam etmiştir. Ancak bu haber üzerine 5 Ekim saat 11:00'de, Golda Meir, Moşe Dayan, David Elazar ve Eli Zeira elde edilen bilgileri incelemek için bir araya gelmiştir. Toplanan veriler içerisinde en dikkat çekeni Mısır'dan Sovyet vatandaşlarının tahliyesidir. Zira bu duruma sebep olabilecek üç ihtimal olduğu ifade edilmiştir. Bunlar:

1. İsrail'e yakında Mısır'dan bir saldırı olacaktır ve Sovyetler de bu durumdan haberdardır.
2. Sovyetler olası bir İsrail önleyici saldırısından çekinmektedir.
3. Sovyet-Arap ilişkilerinde ciddi problemler vardır.⁷⁰

Aynı gün İsrail'in Mısır'daki en önemli haber kaynaklarından birisi olan çift taraflı ajan Eşref Mervan, acil görüşme talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine Mossad Şefi Zvi Zamir, Mervan'la görüşmek için Londra'ya uçmuştur. Zamir, Mervan'la 6 Ekim günü gece saat 02:00'de yapılan görüşmede Mısır'ın aynı gün saldırıya geçeceğini öğrenmiştir. 4 Ekim'de Mısır, Süveyş Kanalı'nın batı kıyısına tatbikat görüntüsü altında 5 tümen asker ve çok sayıda topçu bataryası göndermiştir.⁷¹ Aynı gün akşamı İsrail Askeri İstihbaratı AMAN, Mısır'a doğru giden Sovyet nakliye uçakları tespit etmiştir.⁷² Yine 4 Ekim'de Mısır'daki Sovyet vatandaşları ülkeden ayrılmaya başlamıştır. 6 Ekim saat 14:00'de 8.000 Mısır askeri 1.000 kadar lastik botla kanalın karşı kıyısına geçmeye başlamıştır ve Bar-Lev Hattı'na saldırmıştır.⁷³ Saldırı için 6 Ekim tarihi seçilmiştir, çünkü:

- Bu ayda geceler olası bir askerî harekâtı gizleyecek şekilde uzundur. (12 saat karanlık)

⁶⁹ Doron Geller, "Israeli Intelligence and The Yom Kippur War," *The Jewish Agency for Israel, The Department for Jewish Zionist Education* (2002), <https://www.jewishvirtuallibrary.org/intelligence-during-the-six-day-war-1967> (erişim 11.01.2020).

⁷⁰ Buckwalter, agm, s. 125.

⁷¹ Eliot A. Cohen ve John Gooch, *Military Misfortunes: The Anatomy of Failure in War*, (New York: Free Press, 1990): 107.

⁷² Buckwalter, agm, s. 124.

⁷³ Abouseada, age, s. 9-10; Jordan, agm; El-Sawah, age, s. 7.

- Suriye cephesinde Golan'da kar yağışı başlamadan önceki son uygun dönemdir.
- Yahudi Yılbaşı (Yom Kippur günü) ve Cumartesi'dir.

- Gece dolunay vardır. Gece yarısına kadar sürecek olan dolunay, kanal üzerinde yüzer köprülerin kurulmasına imkân verecek, ardından gelen karanlık ise ilerlemeyi ve askeri harekâtı gizlemeyi kolaylaştıracaktır.

- Kanal'daki gel-git en uygun durumda olacaktır.

Harekâta başlamak için öğleden sonra 14:00'ün seçilmesinin nedeni ise:

- Hava 17:30'da kararmaktadır. Harekât başladıktan sonra 3,5 saat aydınlık olacaktır. Bu aydınlıkta öncüler kanalı geçecek ve köprübaşları tutulacaktır. Bunu takip eden 6-6,5 saatlik dolunay esnasında kanal üzerinde köprüler kurulacak, takip eden 6 saatlik zifiri karanlıkta ise zırhlılar kanalın doğu kıyasına geçecektir.

- 3,5 saat aydınlık İsrail Hava Kuvvetleri'ne bir kez saldırı yapma imkânı verecektir. İkinci bir saldırı için İsraililer günün doğmasını beklemek zorunda kalacaktır.

- Karanlık basmadan önce istihkâmcılara kum tepeleri engeline gedik açmak için gereken ekipmanın kanalın karşı kıyasına taşınmasına yetecek kadar zaman olacaktır.

- İsrail hatlarını gerisine Mısır komandosunu (Saika) indirmek için yeterli zaman kalacaktır.

- İsraililer güneşe karşı, Mısırlılar ise batan güneşi arkalarına alarak savaşırlardır.⁷⁴

14:05'te Mısır ordusu 2.000-4.000 kadar top, füze bataryası ve havan topu ile tüm kanal boyunca baraj ateşi açmıştır. Bu topçu atışlarına 300 kadar uçak da havadan destek vermiştir.⁷⁵ Mısırlılar eş zamanlı olarak tüm kanal boyunca saldırıya geçmiştir. Saldırının ilk dakikasında İsrail mevzilerine 10.500 top mermisi düşmüştür. Bu İsrail hatlarına saniyede 175 mermi düşmesi demektir.⁷⁶ Bu yüzden İsraililer Mısır saldırısının sıklet merkezini ilk başlarda doğru olarak tespit edememiştir. Topçu ateşinin desteği ile Mısır İkinci Ordusu kuzeyden; Acı Göl ve Port Said arasındaki bölgeden, Üçüncü Ordu ise güneyden kanalı geçmiştir.⁷⁷

Bar-Lev Savunma Hattı'ndaki ilk mevzi 15:00'te Mısır İkinci Ordusu'na bağlı birliklerce ele geçirilmiştir. Aynı sırada yüksek basınçlı su pompaları ile istihkâmcılar kum tepelerinde gedikler açmak için çalışmaya başlamıştır. 4,5 saatte 80 kadar gedik açılmıştır. 17:10'da İkinci Tümen'e bağlı birlikler İsmailiye'nin kuzeyinde ilk esirlerini almıştır. Saldırı dalgası esnasında kanalın karşı kıyasına geçen 80.000 kadar Mısır askeri Sina yarımadasında 3-4 km. kadar ilerlemiştir.⁷⁸ 14:30'da kanalın doğu kıyasında Mısır bayrağı dalgalanmaya başlamıştır. 14:46'da ise Mısırlılar Bar-Lev Hattındaki ilk

⁷⁴ El-Sawah, age, s. 21; El-Badri, age, s. 49-51.

⁷⁵ El-Sawah, age, s. 7.

⁷⁶ Herzog, *The War Atonement*, s. 159.

⁷⁷ Baxter, age, s. 15.

⁷⁸ El-Sawah, age, s. 7.

tahkimatı ele geçirmiştir.⁷⁹ Kod adı Budapeşte olan tahkimat hariç tüm tahkimatlar Mısırlıların eline geçmiştir. Bu tahkimat ise savaş sonuna kadar direnmiş ve teslim olmamıştır. Oysa Bar-Lev Hattı, olası bir saldırı durumunda ilk dalga Mısır saldırısını yedekler yetişene kadar tutmak veya yavaşlatmak için tüm Süveyş Kanalı batı kıyısı boyunca kurulmuştur.⁸⁰

Mısırlılar bu geçiş sırasında 10.000 kadar kayıp vereceklerini öngörmüştür ama toplam kayıpları sadece 280 asker olmuştur.⁸¹ Mısır kuvvetleri 6 Ekim’de Bar-Lev Hattı’nı 18 saatte 5 uçak, 20 tank ve 280 asker kaybı ile geçmiştir. Bu sürede 3 mekanize tugay ve 1 piyade tugayı kanalın karşı kıyısına çıkmıştır. Bu da toplamda 100.000 asker demektir.⁸²

Bar-Lev Hattı’nı savunan İsrail tugayı imha edilmiş ve Mısır kuvvetleri kanalın doğu kıyısında birkaç km. ilerlemiştir. Daha sonra Mısır komandoları (Saika-Şimşek) kanalın 40 km. doğusuna kadar ilerlemiş ve İsrail yedeklerinin müdahalesini önlemek için tertibat almıştır.⁸³ İsraililerin zırhlı birlikler ile karşı saldırıya geçeceğini bilen Mısırlılar, bu yüzden kanalın doğu kıyısına çıkan ilk saldırı dalgasındaki piyadelerini RPG-7 ve Sagger gibi çok sayıda tanksavar silahı ile donatmıştır (Mısır piyadesinde her üç askerden birinde tanksavar silahı vardır). Bunun sayesinde ilk İsrail saldırısı başarısız olmuştur.⁸⁴ 7 Ekim sabahı itibarıyla İsraililerin kayıpları oldukça fazladır. General Mandler Tümeni 291 tanktan 191’ini, Shomron Zırhlı Tugayı ise 77 tankını kaybetmiş ve mevcudu 23’e düşmüştür. İsrail Hava Kuvvetleri ise 27 saatte 30 uçak kaybetmiştir.⁸⁵

Bu kayıplar sebebiyle 7 Ekim sabahı itibarıyla İsrail ordusu yenilmeye çok yakındır.⁸⁶ Süveyş Kanalı’nın kıyısındaki durum umutsuzdur. 7 Ekim’deki İsrail saldırısı Mısırlılarca geri püskürtülmüştür.⁸⁷ İki ayrı cephenin (Sina ve Golan) birbirlerine olan uzaklığı İsrail açısından takviyeyi ve yedeklerin hareketini zorlaştırmıştır. İsraililerin avantajı ise ikmal ve iletişim yollarının kısmen güvenli olmasıdır. Asker ve ekipman bu sayede cepheye doğrudan, düşman saldırısına uğramadan ulaştırılabilmektedir. Bunun sonucunda ön cephedeki birlikler cephe gerisini korumak için, fazladan çaba harcamak zorunda kalmamıştır. Ama yaptıkları yolculuk yüzünden askerler cepheye yorgun olarak ulaşmış ve dinlenmeden çatışmaya girmek zorunda kalmıştır.⁸⁸

Önlerinde direnecek güç kalmayan Mısırlılar 7-8 Ekim’de Kantara’ya girmiştir.⁸⁹ Suriye ise 3 piyade tümeni ve 2 zırhlı tümenle Golan tepelerine saldırmıştır. Karşılarında savunmada tek bir İsrail tümeni vardır. Hem Golan’da hem de Sina’da İsraililerin öncelikli amacı seferberliği tamamlayıp, yedekler cepheye ulaşana kadar hattı savunmaktır.⁹⁰ Suriyeliler ağır kayıp vermelerine rağmen 8 Ekim ikindi vakti İsrail savunma hattını yarmış ve İsrail komuta merkezine oldukça

⁷⁹ Galal Nassar, “Into the Breach, Dear Friends,” *Al-Abram Weekly On-Line* No: 398 (1998), <http://weekly.abram.org.eg/1998/398/oct12.htm> (erişim 17.06.2019).

⁸⁰ Moulton, agm.

⁸¹ Herzog, *The War Atonement*, s. 22 ve 37.

⁸² Aboul-Enein, agm, s. 58.

⁸³ Nassar, agm.

⁸⁴ Rabinovich, age, s. 108.

⁸⁵ Chaim Herzog, *The Arab–Israeli Wars: War and Peace in the Middle East From The War of Independence Through Lebanon*, (New York: Random House, 1982): 248-250; Buckwalter, agm, s. 126.

⁸⁶ Baxter, age, s. 17.

⁸⁷ Baxter, age, s. 18.

⁸⁸ Baxter, age, s. 17.

⁸⁹ Nassar, agm.

⁹⁰ Baxter, age, s. 8.

yaklaşmıştır.⁹¹ 8 Ekim itibarıyla İsrail askeri açıdan yenilmiştir.⁹² Bunun üzerine İsrail önceliğini önemli yerleşim merkezlerine yakın olan kuzey cephesine vermiştir. Bu kapsamda İsrail, tüm hava gücünü (420 uçak) güney cephesinde yoğunlaştırılmıştır. İsrail, Golan Tepeleri'ndeki Suriye saldırısını durdurmak için 130 F-4 E, 165 A-4, 100 Mirage ve 25 Super Mystere uçağından oluşan hava gücünü bölgeye yönlendirmiştir. İsrail uçakları bir günde toplam 2.000 kadar sorti yapmıştır.⁹³ Kuzeyde durum bu yönde iken güneyde ise İsrail'in merkezi bölgesinin tehdit edilmesi için Mısır'ın önce tüm Sina'yı geçmesi gerekmektedir.

İSRAİL'İN STRATEJİK HATALARI

İsrail 1967 Savaşı'nda kazandığı zafer yüzünden rehavete kapılmıştır. Ülkenin 1967 yılında sürpriz saldırı sonrasında kazandığı zafer o kadar kesin ve hızlıdır ki, İsraililer artık askeri güçlerinin yenilmez olduğunu düşünmüştür. İstihbarat örgütleri etkindir, Arapların ise ordu ve istihbaratı yetersiz ve gelişmemiştir. Bu yüzden de Arapları kendilerine denk bir rakip olarak görmemektedirler.⁹⁴ İsrail'e göre ortak bir Arap saldırısı, Araplar ancak aynı anda tüm İsrail havaalanlarına saldırabilecek bir güce erişebilirlerse mümkündür. Yapılan tahminlere göre bu ihtimal 1975 yılından önce mümkün gözükmemektedir. İsrail istihbaratı, özellikle de askeri istihbarat örgütü AMAN, Mısır'ın 10 yıldan önce İsrail'e havadan tehdit oluşturamayacağını öngörmüştür. Bu öngörü Mısır'ın hava kuvvetlerini yeniden oluşturmadan bir askeri harekâta girişmeyeceği düşüncesini perçinlemiştir.⁹⁵ İsrail'in bir başka yanılması ise Süveyş Kanalı'nın karşı kıyısında kurdukları Bar-Lev Savunma Hattı'dır. İsrail'in planlarına göre bu savunma hattı olası bir savaş durumunda kendisine genel seferberlik ilan edip, yedekleri cepheye göndermesi için gereken kritik 48 saati sağlayacaktır. Aslında İsraililer tüm planlarını 7 gün önceden alınacak istihbarata göre hazırlanmıştır. Acil durum senaryosu ise aynı haberin 2 gün önceden alınması üzerine kurulmuştur. 1973'te ise İsrail, 24 saatten daha az bir sürede 2 cephede savaşa girmek zorunda kalmıştır. İsrail'in stratejik savunma planı, Arapların İsrail'e yeterli ikaz göndermeden, yani hazırlanıp pozisyon almadan önce saldırı yapamayacağı düşüncesini temel almıştır. Arapların saldırı için gereken askeri yığınağının 3-5 gün arasında süreceği ve İsrail'den saklanamayacağı öngörüldüğünden, İsrail'in seferberlik için gereken zamanı olacaktır.⁹⁶ Ama Mısırlılar sabit ve statik hale geçmiş olan İsrail birliklerini sürekli izlemiş ve zayıf yerlerine bulmaya çalışmıştır. İsrail, ayrıca Ramazan ayına denk gelen Yom Kippur gününde bir saldırı beklememiştir. Oysaki İsrail savunmasının hatalarını ve açığını arayan Mısır, bu tür günlerde savunma hattında çok az asker kaldığını tespit etmiş ve planını bu duruma göre yapmıştır. Yine İsraililer, Arapların sınıra büyük miktarda cephane, silah ve asker yığmadan harekâta girişmeyeceğini düşünmüştür. Aksini iddia edenler ise refüze edilmiştir.⁹⁷

SONUÇ

İsraili ve Amerikalı uzmanlar 1973 Savaşı'ndan önceki dönemde Mısır'ın düzenlediği tatbikatları dikkatle takip etmiştir. Oysa her yıl tatbikata katılan birliklerin sayısı ve mevcudu

⁹¹ Buckwalter, agm, s. 126.

⁹² Baxter, age, s. 17.

⁹³ Baxter, age, s. 24.

⁹⁴ Elizabeth Monroe ve A. H. Farrah-Hockley, *The Arab-Israeli War, October 1973: Background and Events*, (Londra: International Institute for Strategic Studies, Adelphi Papers, No: 111, 1975): 11.

⁹⁵ Herzog, *The War Atonement*, s. 288.

⁹⁶ El-Shazly, *The Crossing of the Suez*, s. 33-36.

⁹⁷ Steven Stewart, *The Spymasters of Israel*, (New York: Macmillan, 1980): 295.

artmıştır. Tüm takibine karşın İsrail ordusu ve istihbaratı bu noktayı gözden kaçırmıştır. 1973 Mayıs'ında Mısır ve Suriye ordularının sınıra yığınak yapması üzerine, İsrail birkaç yıldır tekrarlandığı gibi seferberlik ilan etmiştir. Ancak bir saldırı olmamıştır. Bu durumun İsrail'e olan maliyeti 11 Milyon Dolar olmuştur.⁹⁸ Sürekli tekrarlanan bu seferberlik ilanları yüzünden İsrail'de hem ekonomik kayıplar ortaya çıkmış hem de toplumun psikolojisi bozulmuştur.⁹⁹ Bu duruma yönelik ülke içinden muhalefet sesleri yükselmekte gecikmemiştir.

İsrail istihbaratı zaaf sergilerken, elde edilmeye çalışılan istihbarat, İsrail'in sadık müttefiki Ürdün Kralı "Küçük Kral" Hüseyin'den gelmiştir. Ürdün Kralı Hüseyin, Golda Meir'i bizzat aramış¹⁰⁰ ve İsrail'i hedef alan ortak bir Mısır-Suriye saldırısının kaçınılmaz olduğunu ve saldırının her an başlayabileceğini bildirmiştir.¹⁰¹ Buna rağmen İsrail yönetimi durumun ciddiyetini anlamakta inat etmiş, yaşanan savaşta personel ve büyük miktarda malzeme kaybına uğramıştır.¹⁰² İsrail'in zırhlı araç ve uçak kaybı¹⁰³ devasa boyutta olmuştur. Bu yüzden ABD'den acil yardımı talep edilmiştir. Çünkü SSCB, 9 Ekim'de Mısır ve Suriye'ye yardım yapmaya başlamış ve bu yardımı hızlı şekilde ulaştırmak için hava köprüsü kurmuştur. Nickel Grass adı verilen bu ikmal operasyonu sonucunda İsrail ilk malzemeyi 13 Ekim'de almıştır. ABD'nin İsrail'e yardımına karşılık 9-22 Ekim tarihleri arasında SSCB, Mısır ve Suriye'ye silah ve malzeme temin etmek için günde ortalama 30 uçak kaldırmıştır. Rus nakliye uçakları Macaristan'daki üslerden kalkıp Mısır'da Kahire, Suriye'de de Palmira hava üssüne inmiştir. Uçuşların en yoğun olduğu gün 12 Ekim'dir; Macaristan'daki üslerden bir saatte 18 uçak havalandırılmıştır. Buna ek olarak Sovyetler, İsrail'i fazla ileri giderse, Mısır'ın yanında savaşa girmekle tehdit etmiştir.¹⁰⁴ Bu tehdit kapsamında Sovyetler İsrail'i, Şam'a saldırmaması konusunda uyarmıştır. Bu tehdit sayesinde SSCB, cepheye istikrar gelmesine sebep olmuş ve 22 Ekim'de ilan edilen ateşkes sürecinin hızlanmasını sağlamıştır.¹⁰⁵ Ayrıca savaş esnasında SSCB yedi hava indirme tümenini¹⁰⁶ alarm durumuna geçirmiş ve olası bir durumda hızla Ortadoğu'ya taşınmaları için bir nakliye filosunu hazır durumda bekletmeye başlamıştır. Ortadoğu'ya gönderilecek birliklerin komuta ve koordinasyonu için SSCB'nin Kafkas Askeri Bölgesi bünyesinde bir Hava İndirme Komutanlığı kurulmuştur. Bölgeye yakın olan hava kuvvetleri filoları alarma geçirilmiştir. Sovyetler ayrıca Akdeniz'e 7 amfibi savaş gemisi ve 40.000 askerden oluşan bir güç göndermiştir. Batılı istihbarat örgütleri tarafından hazırlanan raporlara göre yukarıda

⁹⁸ "Mayıs 1973'te Mısır'ın kuşku askeri hareketleri karşısında tedbiri elden bırakmamak için ilan edilen seferberlik İsrail'e 11 Milyon \$ mal olmuştur." Bkz. Herzog, *The War Atonement*, s. 29.

⁹⁹ Jerry Asher ve Eric M. Hamel, *Duel for the Golan: The 100-Hour Battle That Saved Israel*, (California: Pacifica Military History, 1987): 42.

¹⁰⁰ "Saldırıya katılmayı reddetmesine rağmen Ürdün Kralı Hüseyin saldırıdan 2 hafta önce İskenderiye'de Sedat ve Esat'la görüşmüştür. Ama kendisine güvenilmediği için ona spesifik savaş planlarından bahsedilmemiştir. ...25 Eylül akşamı Kral Hüseyin Golda Meir'i duyduklarından haberdar etmek için gizlice Tel Aviv'e uçmuştur." Bkz. Rabinovich, age, s. 50 ve 51.

¹⁰¹ "25 Eylül'de Ürdün Kralı Hüseyin İsrail Başbakanı Golda Meir ile özel bir görüşme istemiştir. Kendi özel helikopteri ile İsrail'e uçmuş ve Suriyelilerin Golan'da saldırı için yığınak yaptıklarını ve bir savaş çıkacak olursa Mısır'ın mutlaka Suriye ile işbirliği yapacağını bildirmiştir." Ahron Bregman ve Jihan El-Tahri, *Israel and The Arabs: An Eyewitness Account of War and Peace in The Middle East*, (New York: TV Books, 2000): 142.

¹⁰² "İsrail'in zayıflığı oldukça yüksektir; İsrail 3 haftada ABD'nin Vietnam'da 10 yılda harcadığı paranın 3 katını kaybetmiştir." Bkz. Rabinovich, age, s. 497-498.

"Savaşın ilk üç gününde İsrail 400 tank kaybetmiştir" Bkz. Jordan, agm.

¹⁰³ "İsrail Hava Kuvvetleri, Mısır hava savunması yüzünden 100'den fazla uçak kaybetmiştir." Baxter, age, s. 20.

¹⁰⁴ Rabinovich, age, s. 324.

¹⁰⁵ Baxter, age, s. 18.

¹⁰⁶ Hava İndirme Tümenleri (VDV), Sovyet ordusunun özel birlikleridir.

sayılanlara ek olarak SSCB, en az bir tümenini ve bir ulaştırma filosu Yugoslavya'ya kaydırmıştır.¹⁰⁷ Dünya genelinde bu gelişmeler yaşanırken 14 Ekim'de 1.200 kadar Mısır tankı daha Süveyş Kanalı'nın doğu kıyısına geçmiştir.¹⁰⁸

İsrail'e ABD desteği üzerine ortaya çıkan durumun siyasi prestij sağlamada bulunmaz bir fırsat olarak değerlendiren Suudi Arabistan başta olmak üzere OPEC'in Arap üyeleri 17 Ekim'de bir araya gelmiştir. Yapılan toplantıda durumu protesto etmek, saldırganı ve onu destekleyenleri cezalandırmak için petrol üretimlerini her ay % 2,5 azaltma yönünde karar alınmıştır. Bundan iki gün sonra, 19 Ekim'de, belki de biraz da bu türden tehditlerinden çekinmediğini göstermek adına ABD yönetimi, İsrail'e 2,2 Milyar \$ ek bir yardıma daha onay vermiştir. Karşılık olarak Arap dünyasının lideri olma isteği ve hırsında olan ve bu amacına ulaşmak adına iyi bir fırsat ele geçirdiğini düşünen Suudi Arabistan, ABD'ye petrol ambargosu uygulamaya başlamıştır. Bu kararı ve yaptırımına daha sonra diğer OPEC üyesi ülkeler de katılmıştır. Ambargo uygulamasının kapsamı daha sonra İsrail' destek sağlayan Hollanda ve diğer Batı ülkelerini de içine alacak şekilde genişletilmiştir. Sonucunda da 1973 Petrol Krizi yaşanmıştır.¹⁰⁹

Dünya siyasetinde bu sayılan olaylar yaşanırken, Mısırlılar Suriye'nin duraklaması ve İsrail'den gelen nükleer saldırı tehdidi yüzünden Sina yarımadasındaki Gidi ve Mitla geçidi yakınlarına gelince ilerlemelerini durdurmuştur. Bu da İsrail'e çok ihtiyaç duyduğu zamanı sağlamıştır. 15 Ekim'de İsraililer Mısır kuvvetlerine karşı Abiray-Lev/Kahraman Operasyonu'nu adını verdikleri karşı saldırı harekâtını başlatmıştır. 15-19 Ekim tarihleri arasında 400-450 tanktan oluşan 4 zırhlı tugay Süveyş Kanalı'nın doğu kıyısında yer alan Acı Göl'ün kuzey ucuna gönderilmiştir. İsrail saldırıları bu bölgedeki Mısır artçı birliklerinin geri çekilmesine sebep olmuştur.¹¹⁰ Operasyon kapsamında General Gonen kendi kanadını koruyabilmek için, Acı Göl'ü perde olarak kullanarak, Mısır Üçüncü Ordusu'nun güney kanadına saldırmıştır. Abiray-Lev Harekâtı 15-19 Ekim tarihleri arasında cereyan etmiştir. Bu harekât sırasında İsraililer, Mısır İkinci ve Üçüncü Ordusu arasında kalan, fakat yetki karmaşası sebebiyle savunulması ihmal edilen bir boşluğa ulaşmıştır. İsraililer burada Mısırlılardan elde edilen mavnaları kullanarak bir zırhlı ve mekanize birlikle (Paraşütçü) 16 Ekim'de kanalın karşı kıyısına çıkartma yapmıştır. Bu harekâtle Sina'daki birliklerinin üzerindeki baskıyı azaltmak ve Mısırlıların dikkatini başka yöne çekmeyi amaçlamışlardır.¹¹¹ 19-21 Ekim tarihleri arasında ise İsraililer elde ettikleri yerlerde savunmaya çekilmiş ve buldukları yeri takviye etmeye başlamıştır.¹¹² Mısırlılar ise İsraililerin ne yapmaya çalıştığını 18 Ekim'de uydu fotoğraflarını elde edene kadar anlayamamıştır.¹¹³

22 Ekim'de çatışmaların durması ve daha fazla yayılmaması için B.M. Güvenlik Konseyi aynı gün yerel saatle 18:53'te yürürlüğe girecek bir ateşkes ilan etmiştir.¹¹⁴ Ateşkes Kararnamesi çatışan tarafların bir an öce ayrılmasını ve İsrail'in 1967 sınırlarına geri çekilmesini öngörmüştür. Bu karar Mısır ve İsrail tarafından aynı gün, Suriye tarafından, Golan tepelerini geri alamadığı ve asıl amacını gerçekleştirmediği için, 2 gün gecikmeyle 24 Ekim'de kabul edilmiş ve uygulamaya

¹⁰⁷ Rabinovich, age, s. 324.

¹⁰⁸ Baxter, age, s. 18.

¹⁰⁹ Charles D. Smith, *Palestine and the Arab-Israeli Conflict*, (New York: Bedford, 2006): 329.

¹¹⁰ Abouseada, age, s. 12.

¹¹¹ Baxter, age, s. 18.

¹¹² Abouseada, age, s. 12.

¹¹³ Buckwalter, agm, s. 128.

¹¹⁴ Baxter, age, s. 20.

konulmuştur. Ama İsrail, ateşkesi kabul etmiş olsa da bunu 1967 Altı Gün Savaşı'nda olduğu gibi bir fırsat haline getirmeye karar vermiştir. (İsrail, Golan Tepelerini Altı Gün Savaşı'nda ateşkes ilan edildikten sonra işgal etmiştir. Aynen I. Dünya Savaşı sırasında İngilizlerin Musul ve havalisini ateşkes ilan edildikten sonra işgal ettikleri gibi.) İsrail güçleri ateşkes ilanından sonra da güneye, Mısır Üçüncü Ordusu'nun gerisine doğru ilerlemeye devam etmiştir. İsraililere göre bunda başarılı olmuşlardır. Mısırlılar ise aksi kanaattedir.¹¹⁵ Ateşkes nedeniyle çatışmalar kesilmiştir. İsrail Genel Kurmayı, Mısır İkinci ve Üçüncü Ordusu arasındaki cepten Mısır'ın zırhlı birliklerinin olmadığı karşı kıyıya geçmeye, buralardaki SAM bataryalarını yok etmeye ve stratejik önemdeki Süveyş ve İsmailiye şehirlerini sürpriz bir saldırı ile işgal etmeye karar vermiştir. Bu sayede savaş alanındaki tüm dengeyi kendi lehine çevirmeyi amaçlamıştır. Bu planı hayata geçirmek için İsrail birlikleri küçük gruplar halinde, sapa yolları kullanarak, güneye doğru ilerlemeye devam etmiştir. Ateşkes bu ilerleyişi kolaylaştırmıştır. Bu sayede 23-24 Ekim'de, ateşkestten iki gün sonra, İsrail birlikleri Süveyş şehri önünde toplanmaya başlamıştır. İsraililer, 28 Ekim'de şehre saldırmıştır ama saldırı başarısız olmuştur.¹¹⁶

Sonuç olarak; Ortadoğu'yu değiştiren Yom Kippur Savaşı toplam 18 gün sürmüştür; şiddetli tank muharebeleri, hava ve deniz savaşları ile topçu düelloları şeklinde geçmiştir. Bu savaşta piyade her iki taraf için hayati önemde olmuştur.¹¹⁷ Elde edilen başarı sonrasında Arap ülkeleri, özellikle de Mısır, 1967 Savaşı'nın psikolojik travmasını atlattır. Araplar ayrıca gerek İsrail'e gerekse de dünya geneline istedikleri zaman bir saldırı yapabileceklerini göstermiştir. Yine Araplar Ortadoğu'daki statükoyu bozmuş, bu açıdan da amaçlarına ulaşmıştır.¹¹⁸ Ancak tüm bunlara karşın bu savaş, Araplara İsraililerin kolay kolay yenilmeyeceğini bir kez daha göstermiştir. Bu yüzden Arap ülkelerindeki barış hareketleri güçlenmiştir. Buna ek olarak Arap dünyasındaki İsrail'i yok etme iddiası da gündemden düşmüştür. Çünkü bu amacın dönemin şartları ve siyasi realite ile uyumlu olmadığı bir kez daha tecrübe edilmiştir. 1973 savaşı sonrasında Suriye statükoyu değiştirememiş, Mısır ise Süveyş Kanalı'nı ve kademeli olarak Sina yarımadasını geri almıştır.¹¹⁹ Ancak Gazze Şeridi'ni bırakmak zorunda kalmıştır.

Hem ABD hem de SSCB savaşın kısa sürmesi ve sınırlı kalmasında oldukça etkili olmuştur. Öyle ki, daha 16 Ekim'de Sovyet Başbakanı Kosygin, Enver Sedat'ı aramış ve harekâtı bitirmesi için baskı yapmaya çalışmıştır.¹²⁰ Çünkü iki süpergüç de savaşın genişlemesi ve kendilerini de içine çekecek şekilde tüm bölgeye yayılmasından endişe etmiştir. Savaşın 4 ay sonra İsrail'de hükümete karşı şiddetli bir muhalefet başlamıştır. Hareketin öncülüğünü Bar-Lev Hattı'ndaki düşürülemeyen tek tahkimatın komutanı olan Metti Aşkenazi yapmıştır. İsrail hükümetine, özellikle de Moşe Dayan'a karşı öfke büyük olmuştur. İsrail Yüksek Mahkemesi Başkanı Şimon Agranat bunun üzerine daha sonra kendi adıyla anılacak olan bir araştırma komisyonu kurmuş ve konuyu soruşturmaya başlamıştır. Soruşturma konusu İsrail'in kayıpları ve bu kayıpların ortaya çıkmasında hükümet ile ordu komuta kademesinin yetersizliği ve tedbirsizliğinin olup olmadığıdır. Agranat

¹¹⁵ Abouseada, age, s. 13; El-Badri, age, s. 116.

¹¹⁶ El-Badri, age, s. 116.

¹¹⁷ Baxter, age, s. ii.

¹¹⁸ Buckwalter, agm, s. 129.

¹¹⁹ Buckwalter, agm, s. 129.

¹²⁰ Dupuy, age, s. 513-519.

Komisyonu olarak isimlendirilen bu komisyon bulgularını 2 Nisan 1974'te bir rapor İsrail kamuoyu ile paylaşmıştır. Rapora göre İsrail'in kabul etmek istemediği yenilgiden 6 kişi sorumludur. Bunlar:

1. İsrail Ordusu Genel Kurmay Başkanı David Elazar.(İstifası istenmiştir.)
2. AMAN İstihbarat Şefi Aluf Eli Zeira ve yardımcısı General Aryeh Shalev. (İstifaları istenmiştir.)
3. AMAN Mısır Masası Başkanı Yarbay Bandman ve İsrail Güney Cephesi İstihbarat Kısmı Başkanı Yarbay Gedeliah. (İstihbarat görevinden uzaklaştırılmaları tavsiye edilmiştir.)
4. İsrail Güney Cephesi Komutanı Shmuel Gonen. (Aktif görevden alınması tavsiye edilmiştir. Rapor yayınlandıktan sonra 30 Ocak 1975'te istifa etmek zorunda kalmıştır).¹²¹

11 Nisan 1974'te de dönemin başbakanı Golda Meir görevinden istifa etmiştir. Kabinesindeki Moşe Dayan dâhil olmak üzere, tüm bakanlar istifalarını sunmuştur. Ancak istifalarını Başbakan Meir kabul etmemiştir. Yerine Yitzhak Rabin Başbakanlık görevine getirilmiştir. Fakat Rabin hükümeti de rahat yüzü görmemiş; bir dizi skandalla sarsılmıştır. Rabin de 1977 yılında istifa etmek zorunda kalmıştır. İngiliz tarihçi B. Lidell Hart 1960 Mart'ında İsrail'e yaptığı ziyareti sırasında İsraili subaylara en büyük düşmanlarının zafer ve kazandıkları başarı olduğunu, muzaffer orduların kendine aşırı güvenir hale geldiklerini, bunun da zaman içinde en büyük zaafı haline geldiğini ifade etmiştir. Hart'ın bu uyarısı 13 yıl sonra gerçek olmuştur.

İsrail, Ortadoğu'da var olmak istiyorsa kendi siyasi ve askeri yapısını reforme etmesi, bu sayede Ortadoğu'nun hızla değişen şartlarına angaje ve hazır olması gerektiğini ve en önemlisi de düşmanını küçümsememesi gerektiğini acı bir şekilde tecrübe etmiştir. Arap ülkeleri cephesi ise yüksek sesle ifade etmeye korktukları İsrail'in Ortadoğu ve dünya siyasetinin bir parçası olduğu gerçeğinden daha fazla kaçamayacaklarını kabul etmek durumunda kalmıştır. Bunu ilk ifade etme cesareti gösteren Mısır olmuştur.

---

¹²¹ Rabinovich, age, s. 501-502.

KAYNAKÇA

About-Enein, Youssef H., “The Yom Kippur War: The Memoirs of Egyptian Generals,” *Military Review*, 83/1 (2003): 52-59.

Abouseada, Hamdy Sobhy, *The Crossing of the Suez Canal, October 6, 1973 (The Ramadan War)*, Carlisle Barracks, Pennsylvania: USAWC Strategy Research Project, U. S. Army War College, 2000.

Al-Gamassy, Abd-al-Ghanny, *Muzakiraat al-Sittar*, Kahire: Mısır Yazarlar Birliği, 1997.

Al-Gamassy, Abd-al-Ghanny, *Harb Oktoober Thallattah wa Sabeen*, Kahire: Mısır Yazarlar Birliği, 1998.

Al-Jouder, Ebrahim, “Operational Level of War, The Egyptian /Israeli War, 1973,” *Global Security, CSC 1997*, Conference Group 4, (27 Mart 1997), <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/1997/Al-Jouder.htm> (erişim 14.11.2020).

Aronson, Shlomo, *Conflict Bargaining in The Middle East: An Israeli Perspective*, Baltimore: The John Hopkins University Press, 1978.

Asher, Jerry ve Hamel, Eric M., *Duel for The Golan: The 100-Hour Battle That Saved Israel*, California: Pacifica Military History, 1987.

Awad, Tarek A., *The Ramadan War 1973*, Maxwell Air Force Base, Alabama: Air University Research Report, Air War College, 1986.

Baxter, Steven, *Arab-Israeli War October 1973, Lessons Learned, Lessons Forgotten*, Newport: Naval War College, 1994.

Bediz, Danyal, “Süveyş Kanalı'nın Önemi,” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 9/3, (1951): 329-352.

Bhattacharya, S. S., “The Strategic Importance of The Suez Canal,” *Strategic Analysis*, 5/12, (1982): 686-693.

Bickerton, Ian J. ve Klausner, Carla L., *A Concise History of The Arab-Israeli Conflict*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Halls, 1991.

Bregman, Ahron ve El-Tahri, Jihan (2000). *Israel and The Arabs: An Eyewitness Account of War and Peace in The Middle East*, New York: TV Books, 2000.

Brownstein, Lewis, “Decision Making in Israeli Foreign Policy: An Unplanned Process,” *Political Science Quarterly*, 92/2, (1977): 259-279.

Buckwalter, David T., “The 1973 Arab-Israeli War,” içinde David A. Williams (ed.), *Case Studies in Policy Making & Implementation* (6. Baskı), Newport Rhode Island: Naval War College, 2002, 119-138.

Caddick-Adams, Peter. “Battles of Golan Heights,” içinde Richard Holmes (ed.), *The Oxford Companion to Military History*, Oxford: Oxford University Press, 2001, 365-366.

Cohen, Eliot A. ve Gooch, John, *Military Misfortunes: The Anatomy of Failure in War*, New York: Free Press, 1990.

Dupuy, Trevor N., *Elusive Victory, The Arab-Israeli Wars 1947-1974*, New York: Harper and Row, 1978.

El-Badri, Hassan, *The Ramadan War, 1973*, Fairfax: T. N. Dupuy Associates, Inc., 1978.

El-Badri, Hassan, El-Magdoub, Taha ve Zohdy, Mohammed Dia El-Din, *The Ramadan War*, Dunn Loiring, Virginia: T. N. Dupuy Associates, Inc., 1978.

El-Gendy, Karim, *The Process of Israeli Decision Making: Mechanisms, Forces and Influences*, Beyrut: Al-Zaytouna Centre for Studies and Consultations, 2010.

El-Sadat, Anwar, *In Search of Identity: An Autobiography*, New York: Harper and Row, 1978.

El-Sawah, Ossama M., *Deception in Ramadan War, October 1973*, Carlisle Barracks, Pennsylvania: USAWC Strategy Research Project, U. S. Army War College, 1999.

El-Shazly, Saad, *The Crossing of Suez: The October War (1973)*, Londra: Third World Centre for Research and Publishing, 1980.

El-Shazly, Saad, *The Crossing of the Suez*, San Francisco, California: American Mideast Research, 1980.

Geller, Doron, "Israeli Intelligence and The Yom Kippur War," *The Jewish Agency for Israel, The Department for Jewish Zionist Education* (2002), <https://www.jewishvirtuallibrary.org/intelligence-during-the-six-day-war-1967> (erişim 11.01.2020).

Grilding, Richard H., *The Yom Kippur War: Insights Into Operational Theory*, Fort Leavenworth, Kansas: School of Advanced Military Studies, US Army Command and General Staff College, 1988.

Handel, Michael I., *Perception, Deception and Surprise: The Case of The Yom Kippur War*, Kudüs: The Hebrew University, 1976.

Herzog, Chaim, *The War of Atonement, October 1973*, Boston: Little, Brown and Company, 1975.

Herzog, Chaim, *The Arab-Israeli Wars: War and Peace in The Middle East From The War of Independence Through Lebanon*, New York: Random House, 1982.

Insight Team of The London Sunday Times, *The Yom Kippur War*, New York: Doubleday, 1974.

Jordan, Michael J., "The 1973 Arab-Israeli War: Arab Policies, Strategies and Campaigns", *Global Security*, CSC 1997 (1997), <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/1997/Jordan.htm> (erişim 03.05. 2020)

Keleşoğlu, Erhan, "İsrail'in Dış Politikası," içinde Faruk Sönmezoglu, Özgün Erler Bayır (ed.), *Dış Politika: Karşılaştırmalı Bir Bakış*, İstanbul: Der Yayınları, No: 448, 2014, 421-463.

Monroe, Elizabeth ve Farrah-Hockley, A. H., *The Arab-Israeli War, October 1973: Background and Events*, Londra: International Institute for Strategic Studies, Adelphi Papers, No: 111, 1975.

Moulton, J.C., “The 1973 October War: The Egyptian Perspective”, *Global Security, CSC 1997*, (1997), <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/1997/Moulton.htm> (erişim 14.06.2019).

Nassar, Galal, “Into the Breach, Dear Friends,” *Al-Abram Weekly On-Line* No: 398 (1998), <http://weekly.ahram.org.eg/1998/398/oct12.htm> (erişim 17.06.2019).

O’Ballance, Edgar, *No Victor, No Vanquished, The Yom Kippur War*, Londra: Presidio Press, 1978.

Palit, D. K., *Return to Sinai, The Arab Offensive, October 1973*, Yeni Delhi: Palit & Palit Publishers, 1974.

Piccirili, Steven J., *The 1973 Arab Israeli War*, Quantico: Marine Corps Command and Staff College, 1989.

Rabinovich, Abraham, *The Yom Kippur War: The Epic Encounter That Transformed The Middle East*, New York: Schocken Books, 2004.

Smith, Charles D., *Palestine and The Arab-Israeli Conflict*, New York: Bedford, 2006.

Stewart, Steven, *The Spymasters of Israel*, New York: Macmillan, 1980.

Telci, İsmail Numan ve Yorulmaz, Recep, *Süveyş Kanalı’nın Politik Ekonomisi ve “The Ever Given” Krizi*, Ankara: Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM), Analiz 283, 2021.